

Hannu Itkonen & Seppo Knuuttila

Saat, jos voitat

– Urheilupuheen iکیaikaiset
lupaukset tekoina ja kokemuksina
(vertaisarvioitu/peer-reviewed)

Johdanto

Lupaus on mutkikas kielen keino. Sillä voidaan tehdä tulevaisuutta, solmia sosiaalisia suhteita, korjata menneisyyttä, koota varallisuutta. Sillä voidaan luoda vääriä odotuksia, johtaa harhaan, käyttää hyväksi ja pettää. Tarkastelemme kirjoituksessamme urheilun retoriikkaan sisältyvien lupauksen ja odotusten ristiriitaista merkitysooppia sekä sitä, miten kilpakenttien lupaukset toteutuvat ja muuttuvat. Sanoilla tehtävien asioiden käytäntöön sisältyy aiheen kiisteltyä pohtijaa J. L. Austinia mukaillen otaksuma, että lupauksen ja niiden seurausten totuudellisuus riippuu semanttisten merkitysten lisäksi siitä, mitä missäkin olosuhteissa tehdään¹.

Lupaus artikkelimme keskeisenä käsitteenä viittaa niihin mahdollisiin maailmoihin, joissa asiat ovat saattaneet toteutua toivotulla tavalla. Urheilun lupauksiin sisältyy myyteistä ja muista kuvitelmista poiketen myös toteutumisen mahdollisuus. Parhaat

kilpaurheilijat on palkittu antiikista nykypäivään suurilla rah summilla, julkisuudella ja arvonnalla. Menestys tuottaa myös sosiaalista ja kulttuurista pääomaa, josta on hyötystä urheilu-uran jälkeenkin. Kuvatut seikat ovat sellaisia lupausten ulottuvuuksia, joilla ei välttämättä ole nimettyä lausujaa, mutta niitä on versioitu monin tavoin ja sanoin esiin olympiavoittajien, maailmanmestarien ja muiden urheilumenestyjien elämäkerroissa.

Onnellisuuden lupauksesta kirjoittanut kulttuurintutkija Sara Ahmed on pohtinut, miten ja millä ehdoilla lupaukset ovat tekoja tai voidaan tulkita sellaisiksi. Hänen mielestään lupaus on toivon ilmaus ja suuntaa odotuksia siihen, mitä tuleman pitää. Lupaus ei kuitenkaan ole välttämättä puheteko, koska se voi myös ilmaista ilman sanallistamista. Juuri näin tapahtuu, kun nuori urheilija menestyy ikäistensä joukossa: hänestä tulee lupaus, johon aletaan kohdistaa odotuksia. Ahmedin mukaan tällaisessa semanttisessa prosessissa merkityksellistä on, miten lupaukset esitetään ja kenelle. Mediatekstien luonnehdinnat nuoresta urheilijasta lupauksena eivät ole ensisijaisesti osoitettuja hänelle itselleen, vaan urheilusta kiinnostuneelle yleisölle.²

Esimerkiksi moottoripyöräilijä Rico Salmela on esitetty ”superlupauksena”, joka ajoi Moto4 -sarjaa ensimmäisenä suomalaisena espanjalaisessa HMA-tallissa. Mainostoimisto teki kuvin ja sanoin lupauksesta näkyvän: ”Olemme toteuttaneet Ricolle markkinointiviestintää ja olemme tulevaisuudessa mukana tukemassa osaltamme nuoren kuljettajan uraa.”³ Vuonna 2020 Salmela täytti 12 vuotta.

Lupaukset ja odotukset saattelevat nuorten lahjakkuuksien seurantaa eri lajien piiriin, houkuttelevat kilpakentille mitteleämään kykyjä ja myötävaikuttavat myöhempiin valintoihin. Hiihdon nuorten MM-kilpailuissa vuonna 2019 mitalisijoille suomalaisista hiihtivät Anita Korva ja Eveliina Piippo. Menestyksen myötä heistä tuli mediaotsikkojen huippu- ja superlupauksia. Näidenkin sanoitettujen lupausten kohdalla käy kuitenkin niin, että niiden merkitykset ovat menneisyyttä siinä vaiheessa, kun Korva ja Piippo siirtyvät kilpailemaan aikuisten sarjaan. He eivät ole enää lupauksia, mutta maailmanmestaruuksista ja kultamitaleista heille luvataan paljon. Urheilijat, joiden kohdalla menestysodotukset eivät ole täyttyneet

eivätkä sijoitukset tuottaneet toivottua tulosta, eivät juurikaan mediaa kiinnosta, ellei heillä sitten ole muita avuja tai heikkouksia.

Ja kääntäen: ruumiilliset, sanalliset ja taloudelliset teot kietoutuvat urheilumaailmoissa toisiinsa voittoihin ja ennätyksiin tähtävinä suorituksina, lupauksina, kehuina, kritiikkinä sekä sijoituksina ja tuottoina. Näille kentille tulossa olevia lahjakkuuksia riittää, kun lupaukset liikkuvat mahdollisen ja kuvitellun maailman välillä. Lopulta menestynyt kirjailija sepittää kaikkensa antaneen, maailmanmestaruuksia voittaneen urheilijan elämäkertomuksen, ja siitä tulee vuoden myydyin kirja, voittajateos.

Matti Tainiota mukaillen urheilupuhe eli tavat, joilla urheilusta kirjoitetaan ja puhutaan, vaikuttaa muiden mediarepresentaatioiden ohella siihen, miten urheilua ymmärretään⁴. Tämä koskee myös urheiluhistorioita, joissa varsinkin viime vuosisadan alkupuolella kirjoitettiin ja puhuttiin lennokkaasti silloisen nykyajan yhteyksistä antiikkiin ja sen ikaikaisen perinnön vaalimisesta kilpapakentillä. Eräs artikkelissamme tarkastelemamme urheilupuheen lupauksista on voittajan korottaminen ”kuolemattomien” joukkoon. Tämä on muun muassa tarkoittanut menestyneimpien urheilijoiden esittämistä pronssiin valettuina ja kiveen hakattuina, muutamat antiikin esikuvien mukaan alastomina (Paavo Nurmi, Gunnar Bärlund, Helena Takalo).⁵

Tätä tarkastelua silmällä pitäen olemme lukeneet tekstejä, joissa on kuvattu 2000-luvun vuosina uransa päättäneiden tai huipulla edelleen menestyvien urheilijoiden elämäntarinoita. Päähenkilöitämme ovat taitoluistelija Kiira Korpi, jalkapalloilijat Jari Litmanen ja Teemu Pukki, hiihtäjät Juha Mieto ja Aino-Kaisa Saarinen, formulakuljettaja Kimi Räikkönen sekä jääkiekkoilija Teemu Selänne. Tarkasteltavan aineiston olemme konstruoineet temaattisen luennan keinoin: poimimme talteen ne tekstiosiot, joissa esiintyy tulkintamme mukaan urheilijoille suunnattuja lupauksia ja ”toivon ilmauksia”. Tuloksena oli runsaat viisikymmentä tekstiyksikköä, joissa suoranaisten lupauksen ja niihin liittyvien odotusten lisäksi kerrotaan sekä palkinnoista että harvoille jaettavista suuristakin rahasummista. Ryhmittelimme aineistoa myös lupajien perusteel-

la. Lupaajaryhmiksi muodostuivat perhe ja lähiyhteisö, urheiluorganisaatiot sekä media, yleisö ja yritykset. Diskursiivisen aineistoanalyysin keinoin olemme nostaneet tekstiyksiköistä esiin niitä ilmaisuja, joissa urheilupuheen lupaukset ja seuraukset rakentuvat, toistuvat ja vaihtuvat.

Tekstejä läpikäydessä huomasimme niiden kertovan pääasiassa miesurheilijoista, joiden elämäkerrat on kirjoitettu esikuvallisiksi menestyskertomuksiksi; emme pyri korjaamaan tätä painotusta, koska sellainen ei antaisi oikeaa kuvaa urheilupuheen tämänhetkisestä sukupuolittuneisuudesta. Esimerkiksi vuonna 2019 ilmestyi parikymmentä urheilijaelämäkertaa, joiden joukkoon ei mahtunut yhtään naisurheilijaa⁶. Menestyskertomusten lisäksi toisenlaisiakin urheilijaelämäkertoja on kirjoitettu. Niissä on kuvattu muun muassa urheilu-uran aikaisia ja jälkeisiä huume-, masennus- ja ihmissuhdeongelmia⁷.

Menestyskertomusten ehdot ja lisäilty todellisuus

Myytit, sadut ja tarinat kertovat sanoin ja sanoilla tehdyistä teoista, joita on tulkittu aistein vastaanotettaviksi taiteiden aloilla antiikista tähän päivään. On suorastaan hämmästyttävää, miten paljon nykyaikaisen urheilumaailman retoriikalla on edelleen yhteyksiä antiikin urheilupuheeseen. Marke Ahonen on havainnut, miten antiikissa ”sankarien kisat käydään hengessä, joka on erikoinen sekoitus lapsekasta leikkimielistä ja peräänantamatonta voitontahtoa, aitoa urheiluhenkeä siis” – ainakin nykykäsityksen mukaan. Vakuudeksi Ahonen siteeraa stoalaista filosofia Epiktetosta (50–35 jaa.), joka kuvaa Olympian kisoihin valmistautuvan urheilijan rasiuksia:

Sinun täytyy noudattaa tiukkaa kuria ja ruokavaliota, pidättyä herkuista, harjoitella pakosta määrättyyn aikaan, helteessä ja kylmällä säällä, et saa juoda kylmää vettä etkä viiniäkään miten vain; yksinkertaisesti sinun on uskottava itsesi valmentajallesi kuin lääkärin käsiin. Sitten kilpailuissa joudut kaivamaan ojaa; kenties saat kätesi sijoiltaan tai nyrjäytät nilkkasi;

joudut nielemään paljon hiekkaa ehkä jopa saamaan ruoskasta; ja kaiken tämän lisäksi vielä häviät.⁸

Filosofi Ksenofanes (570–480 eaa.) kuvasi puolestaan urheilun tuottamaa maallista hyvää:

Jos joku nappaa voiton jalkojensa nopeudella, tai viisiottelussa, Zeuksen pyhällä maalla, Pisan virtojen vierellä Olympiassa, tai painissa, tai hallitsee kivuliaan nyrkkeilytaidon, tai tuon kauhean lajin, jota vapaaotteluksi kutsutaan, on hän mahtava mies kaupunkilaisten silmissä; hän saa kunniapalkan kisakatsomossa ja elatuksen valtion varoista ja vielä lahjankin omaksi aarteekseen.⁹

Antiikin urheilurunoilijoista merkittävimpanä on pidetty Pindarosta (517–438 eaa.), jonka painava elämänohje voittajalle oli: ”Tule siksi mikä olet.” Lause on peräisin Pindaroksen voitto-oodista Syrakusan tyranni Hieronille tämän voitettua Pythian kisoissa kilpa-ajot vuonna 470 eaa. Pindaroksen voitonlaulujen rakenne on pohjimmiltaan selkeä: ensin hän esittelee voiton ja voittajan ja niihin liittyvät seikat. Sen jälkeen palautetaan mieliin paikkaan ja tilanteeseen sopeva myytti, joka kohottaa voittajan ”ikään kuin ideoitten maailmaan” sekä varoittaa ja opettaa. Lopuksi runoilija ylistää päähenkilön ylivoimaisia ominaisuuksia ja mahdollisesti kehaisee itseäänkin. Mutta Pindaros ei esitä ylistystä ilman antiteesiä. Hän myöntää katoavan elämän arvon, mutta tunnustaa kuoleman ylivalan: ”Jos joku on rikas / ja voittanut kauneudessa muut. / muistakoon: kuolevat ovat jäsenet.. / ja kun elämä päättyy, / hänet peittää maa.”¹⁰

Meillä urheilijoiden voima, nopeus, sitkeys ja muut tärkeät ominaisuudet on tavattu kuvata luonnonvoimiksi. Voitokkaat mäkihypyäjät ovat kotkia, pitkien hiihtomatkojen voittajat susia, eri lajien pelaajat ilveksiä, kärppiä, karhuja. Yrjö Jylhä luonnehti aikanaan Paavo Nurmen juoksua tuulta nopeammaksi, korpien syvyyksistä nousevaksi: ”Mutta pauhinasta katsomon, / voittoaas kun juhlii jättistadion, / muistuu mielees tummat salot, veet, / jotka kehtos ympärill’ on kohisseet.”¹¹

Kiinnostavalla tavalla kannanotot urheilun vaatimuksiin ja lupauksiin ovat säilyttäneet ymmärrettävyytensä, vaikka kilpaurhei-

lun antiikin perintö oli välillä hukassa vuosisatoja. Ahosen tulkitsemana antiikin ja nykyisyyden analogiat näyttävät rakentuvan sen oletuksen varaan, että me ja antiikin kirjoittajat ”jaamme jotakin perustavaa, että me kykenemme samankaltaiseen ajatustoimintaan”. Samalla on kuitenkin ymmärrettävä, ”että me emme ole samanlaisia, että meitä erottaa jokin perustavanlaatuinen ajatuksen ero, joka minun on yhtä kaikki pystyttävä kuvittelemaan ja kuvailemaan”.¹² Tärkeätä onkin ymmärtää, miten myyttien, satujen ja tarinoiden aiheita on halki vuosisatojen varioitu suullisessa perinteessä, hyödynnetty taidemaailmassa ja sittemmin myös populaarikulttuurissa sekä urheilumarkkinoiden lupauksissa¹³.

Maailmalla menestyneiden suomalaisurheilijoiden kärkikaarti koostuu miehistä, etenkin jos menestyksen mittana ovat miljoonatulot jääkiekossa tai Formula 1 -luokan autourheilussa. Sebastian Wettelin ja Lewis Hamiltonin on arvioitu tienanneen F1-kuljettajina yli 400 miljoonaa euroa. Reilusti yli 300 miljoonaa euroa Kimi Räikkösenkin kerrotaan ajaneen kokoon.¹⁴ Teemu Selänne tienasi jääkiekkourallaan liki 60 miljoonaa euroa. Summat ovat todella suuria, ja niinpä meille kerrotaankin, mitä isolla rahalla saa: luksusasuntoja, lentokoneita, huvijahteja, kalliita autoja ja niin edelleen. Sadut tulevat tosiksi meille lukijoille. Taitavat kirjoittajat kertovat, mitä kaikkea miljonäärien elämänsäkuuluun kuuluu, miten poikien unelmista on tullut totta. Tuskin yhdessäkään kirjassa kerrotaan, että menestys olisi noussut urheilijalle pysyvästi päähän.

Ari Mennanderin kertomus (2014) Teemu Selänteen jääkiekkourasta ja elämästä sisältää yksityiskohtaisten asiatietojen lisäksi ihailevia luonnehdintoja, superlatiiveja ja käänteitä, jotka koristeellisella tavalla luonnehtivat menestyksen ja menestyjän suuruutta:

Teemu Selänteen avoimuus, ystävällisyys ja positiivisuus ovat tehneet hänestä rakastetun sankarin ja ihaillun esikuvan myös jääkiekkoilua seuraamattomille ihmisille. Teemu on kuin luotu supertähdeksi, mutta pramean ulkokuoren alta paljastuu piinkova diktaattori, jonka pillin mukaan on elettävä.¹⁵

Ehkä Ksenofanes tarkoitti jotain tällaista kirjoittaessaan, miten voittajasta tulee ”mahtava mies kaupunkilaisten silmissä; hän saa

kunniapaikan kisakatsomossa”. Hän saa osakseen kaikkein arvokaimmat aineettomat huomionsoitukset.

Kari Hotakaisen kirjoittamaa kirjaa *Tuntematon Kimi Räikkönen* (2018) on ostettu yli kaksisataa tuhatta kappaletta¹⁶. Se valittiin vuoden urheilukirjaksi ilmestymisvuonnaan ja se on julkaistu useilla kielillä maailmalla. Tämä tietenkin kertoo kirjan päähenkilön suosiosta, mutta kirjallisen kerronnan omaperäisyys, autenttinen vaikutelma ja elämäkerrallinen suomalaisuus ovat myös puhutelleet lukijakuntaa. Vaikka kirjassa kerrotaan vaatimattomista oloista lähteneen nuoren miehen vaiherikkaasta matkasta kohti maailmanmestaruutta, niin vaitelias päähenkilö pysyy ikään kuin samana alusta loppuun. Räikkönen arvostaa rehellisyyttä, luotettavuutta, perhettään yli kaiken; rahasta hän ei puhu – koska sitä on. Vaikka kirjassa pistäydytään päähenkilön kertomana kuninkaallisten kutsuilla ja seurustellaan kuuluisuuksien kanssa, ryypätään ja tehdään tyhmyyksiä, niin tärkeintä tuntuu vaihtelevassa järjestyksessä olevan voitto ja kotiinpaluu – Sveitsiin.

Urheilumaailman huipulle on tungosta. Niinpä sen valloittaneet ovat myyttien, satujen ja tarinoiden päähenkilöitä. Kuitenkin heidän henkilökuvissaan ja elämäkertomuksissaan mielikuvituksesta on polku, joskin vaikeakulkuinen sellainen, tapahtuneisiin asioihin. Ainakin suomalaisten huippujen kertomuksiin kirjoitetaan mielellään vaatimattomia lähtökohtia, määrätietoisuutta, myötävai-kuttajia ja vastoinkäymisten ohella onnekkaita käänteitä. Tätä voisi kutsua sanoilla tehdyksi kaavaksi, johon suomalaisen suurmiehen henkilökuvaa valetaan eri tavoin. Kuten sanottu, urheilusankaruu-den representaatiot ovat vahvasti sukupuolittuneita, mikä on yksi tämänkin tekstin lähtökohta, ei tulos¹⁷.

Lupaukset muuttavat muotoaan, kannustavat ja karsivat

Urheilun lupauksina on eri sukupolvien kilpailijoille tarjottu erikokoisia asioita. Urheilusankaruus kiinnittyikin voittojen ohella

kulloisiinkin konteksteihin. Modernin urheilun varhaisvaiheissa kilpailu oli vahvasti paikallinen ilmiö, jolloin menestyneille sekä luvattiin että osoitettiin oman yhteisön kunnioitusta ja arvostusta, joskus jopa ilmaiset ateriat loppuelämäksi¹⁸. Voimaa arvostavissa piireissä tiedettiin, kuka oli kylän vahvin mies.

Nykyaikaisen urheilun otettua ensimmäisiä julkisuusaskeleitaan toista sataa vuotta sitten oli kyvykkäimmille luvattava kuitenkin muutakin kuin paikallista arvostusta. Areenoiden mestarit ryhtyivät tienamaan rahapalkintoja. Amatööriurheilun nimiin vannoville urheilujohtajille seteleillä pelaaminen oli painajainen, ja niinpä palkinnoksi ruvettiin jakamaan hopealusikoita, voittosarvia ja mitaleita. Rahapalkintoihin tottuneita tämä kummastutti, minkä vuoksi ammattilais- ja amatööriurheilu ajautuivatkin pitkään erilläänoloon.¹⁹

Urheilujulkisuuden laajetessa urheilijoille tarjotut lupaukset moninaistuivat. Kaikkia lupauksia ei annettu julkisuudessa, mistä kielivät muun muassa Paavo Nurmen saamat ”pimeät” rahapalkinnot. Jälkikäteen ajatellen onkin hämmästyttävää, miten pitkään urheilua organisoitiin sekä lupaamalla ”ruskeita kirjekuoria” että kieltämällä niiden olemassaolo. Lopulta olympialiikkeen oli antauduttava ja hyväksyttävä ammattilaiset olympia-areenoille. Yhteistyöstä median kanssa tuli urheilijan rooliin merkittävä lisä. Niille voittajille, jotka parhaiten osasivat vastata median ja sponsoroinnin vaatimuksiin, oli sekä helpointa että tuottoisinta maksaa tuhteja tilejä.

Vertaisensa kilpailuissa voittanut nuori on sekä lahjakkuus että lupaus. Jos hänen menestyksensä on ollut yliverstaista, häntä aletaan luonnehtia huippu- tai superlupaukseksi. Hänen odotetaan vastaisuudessa myös täyttävän ne lupaukset, jotka hän urheiluteoillaan on antanut. Kun nuoren urheilu-uraa tuetaan erilaisin sosiaalisin ja taloudellisin sijoituksin, häneen kohdistetut odotukset ja toiveet lisääntyvät. Tällöin myös vastalahjan odotukset ja lunastuksen paineet kasvavat samoin kuin pettymyksen riski. YLE uutisoi (14.6.2017): ”Yleisurheilun suomalaiset suurlupaukset hukataan nuorisovuosien jälkeen. Vain muutama suomalainen yleisurheilun nuorten MM-mitalisti on pystynyt nousemaan palkintopallille aikuisten arvokisoissa.”

Kaupallistuneessa ja tuotteistetussa urheilussa lupaukset muuttivat vastavuoroisiksi. Kun urheilijat lunastivat menestymällä heihin kohdistettuja odotuksia, urheilun organisaattorit puolestaan lupasivat menestyksen myötä kasvavia rahapalkintoja. Hyvin menestyneet urheilijat ja joukkueet olivat helposti markkinoitavia tuotteita niin yleisölle kuin sponsoreillekin. Menestyvän urheilutuotteen, mediajulkisuuden ja markkinoiden kolmiyhteys on toiminut tehokkaasti.

Lupausten täyttyminen urheilussa ei ole itsestäänselvyys. Kilpailun kiristyessä urheilijan urapolulla etenemistä on ryhdytty seuraamaan ja edistämään monin tavoin. Nuorten jääkiekon maailmanmestaruuden voittaneen joukkueen pelaajien perhetaustasta uutisoitiin ja huomiota kiinnitettiin siihen, kuinka nuorukaiset olivat kasvaneet hyvätuloisissa perheissä muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta.²⁰ Urheilumenestyksen saavuttaminen onkin entistä enemmän kiinni perheiden tuesta, perhepääomasta²¹.

Nuoret urheilijat joutuvat lupauksia lunastaessaan keskinäiseen kilpailutilanteeseen. Nuoren lahjakkuus konkretisoituu esimerkiksi talenttitoiminnassa, jossa mukana oleminen tarkoittaa, että hänet on jo tunnustettu lupaukseksi. Lahjakkuuksille luvataan resursseja, jotka edesauttavat talenttilupausten lunastamisessa.²² Tietenkään kaikki lupaukset eivät yllä menestyksen huipulle lahjakkuuksien kilpaillessa toisiaan vastaan.

Kaikki nuoret urheilijat eivät saa urheilupolulle tuhteja eväitä. Maalivahti Karri Rämö ylsi menestykseen, vaikka joutui juniorina pelaamaan ”risoissa suojissa, joista meni kiekko läpi”. Perheellä ei ollut varaa ostaa ”uutta ja kiiltävää”.²³ Vaikeista oloista ponnistaneiden ja menestyneiden urheilijoiden suhteen lupausten täyttyminen näyttäätyy kaikkein täydellisimpänä.

Lupausten lunastaminen saattaa aiheuttaa nuorelle urheilijalle sietämättömiä paineita. Brittiläisen lumilautailutähdän, ”superlupausta” Ellie Soutterin kerrotaan menehtyneen 18-vuotispäivänään. Kyseessä oli itsemurha. Sen taustalla arveltiin olleen paineet toimeentulosta ja masennus, joista Soutter ei rohjennut kertoa sponsoreiden menettämisen pelossa. Urheilijoiden traagiset kohtalot,

kuten itsemurhat, vammautumiset, mielenterveyden ongelmat, doping ja päihteet ovat osa kilpaurheilun synkkää lähihistoriaa, jota ei pidä unohtaa silloinkaan, kun lupaukset ja menestykset kohtaavat podiumeilla.²⁴

Uransa päättäneet urheilijat ovat saavuttaneet erilaista hyvää vaihtelevasti. Kaikille uran jälkeinen aika ei menestyksestä huolimatta ole ollut auvoista aikaa.²⁵ Urheilun antamat lupaukset motivoivat vuosien ponnisteluihin. Motivoitumista tarvitaan, sillä urheilun lupauksissa on kyse kokonaisvaltaisesta itsensä ”peliin laittamisesta”. Urheilumenestys edellyttää pitkäaikaista harjoittelua, kurinalaista arkea kohti päämäärää ja jopa kieltäytymistä nautinnoista²⁶. Nuoria koskevassa urheilupuheessa lahjakkuus ja lupaus luonnehtivat odotuksia, joilla menestyvimpiä merkitään. Kun nuorella ihmisellä on henkisten ja ruumiillisten kykyjen lisäksi niiden menestyksekkään käyttämisen lahja, hänellä on urheilun kontekstissa mahdollisuus ja joskus jopa velvollisuus osoittaa lahjakkuutensa käytännössä: ei lahjaa ilman vastalahjaa.

Lupaajat

Sosiologi Henning Eichberg on jäsentänyt yhteiskuntahistoriallisen prosessin, jossa urheiluun artikuloituvat markkinoiden, valtioiden ja kansalaisyhteiskunnan pyrkimykset, käytännöt ja vaikutukset²⁷. Niinpä myös urheilun antamat lupaukset ovat kontekstisidonnaisia liittyen aikaan, paikkaan ja toimijoihin sekä heidän intresseihinsä²⁸.

Urheilun lupauksia tarjoilevat useat tahot. Keskeinen jakolinja tarjoajien kesken kulkee urheiluorganisaatioiden systeemimaailman ja kansalaisten elämismaailman välillä. Jürgen Habermasia tulkiten systeemimaailma edustaa järjestöjen rationaalisuutta eli tulkintaa siitä, mikä olisi suositeltavaa urheilumenestyksen saavuttamiseksi. Järjestöjen systeemimaailman ehdoin lapset ja nuoret pyritään saattamaan urheilupolulle, jossa kilpaileminen vakavoituu muuttuen lopulta ammattimaiseksi urheiluksi.²⁹

Järjestöjen systeemimaailman tulkitsijat kykenevät ainoastaan rajallisesti ottamaan huomioon lasten ja nuorten elämismaailman, joka säätelee tulkintoja ja suuntaa valintoja. Jälkimodernissa yhteiskunnassa nuorten harrastusmahdollisuudet ovat lisääntyneet ja kiinnostuksen kohteet laajentuneet, jolloin urheiluseurat ja -lajit joutuvat kamppailemaan harrastajista entistä voimakkaammin.³⁰ Uudet teknologiset ympäristöt, kuten e-urheilu, ja sosiaalisen median tarjoamat mahdollisuudet kirjavaoittavat varttuvan sukupolven elämismaailmaa entisestään³¹. Hiihdon ja yleisurheilun kaltaisten perinteisten lajien piirissä taas joudutaan pohtimaan, miten houkuttella harrastajia pitkäaikaiseen sitoutumiseen.

Vapaa-aikatutkimuksen mukaan suomalaislapset ja -nuoret erottelevat eri liikuntamuodot yhä tarkemmin toisistaan. Muutos on ollut rivakka. Vuodesta 2015 lähtien lasten nimeämät liikuntamuodot lisääntyivät kolmessa vuodessa yli 50:stä lähes 80:een. Liikunnaksi mielletyiksi tekemisen tavoiksi nimettiin muun muassa kalastus, sirkus, laajennetun todellisuuden pelit, keppihevosliikunta, keilailu, vaellus, scoottaus, roller derby, tankotanssi ja trampoliinilla hyppiminen.³²

Perhe ja lähiyhteisö

Lapsuudessa leikki ja urheilu lomittuvat toisiinsa. Lapsi leikkii, koska se on yksinkertaisesti mukavaa. Lapsuuden urheilu onkin leikinomaista sikäli, että välttämättä siihen ei sisälly voitontavoittelua. Olosuhdetekijät sekä perheen ja lähiyhteisön merkitys ovat ratkaisevia lapsen tehdessä valintojaan urheilulajien suhteen.

Perhe on ollut avainasemassa menestyneiden urheilijoiden lapsuuden kiinnostuksen virittäjänä. Jari Litmasen Liisa-äiti arveli jo varhain pojasta tulevan isän kaltainen urheiluhullu, sillä Jari oli aina menossa peliin. Aivan selvää lajivalinta jalkapallon ja jääkiekon välillä ei kuitenkaan ollut:

Jarin puolesta kukaan muu ei voi tehdä päätöstä. Jari kuuntelee kuuliaisesti isänsä mielipiteitä, mutta tekee ratkaisun täysin yksin. Tavoite urheilussa piirtyy eteen kristallin kirk-

kaana. Ja haluaa kehittyä jalkapalloilijana mahdollisimman pitkälle. Nuoren jalkapalloilijan elämän ratkaisuja ohjaa jatkossa suuri haave päästä ammattilaiseksi.³³

Jalkapallon muuttuessa tavoitteelliseksi toiminnaksi urheilun lupaus alkoi näyttäytyä mahdollisuutena edetä lajissa aina ammattilaiseksi saakka. Lähiyhteisö kiinnittikin huomiota Litmasen hämmästyttävään tietomäärään Euroopan ja Suomen joukkueiden historiasta, kokoonpanoista ja pelaajista. Jalkapallotapahtumien aktiivisesta seuraamisesta tuli harrastus ja hänestä tuli isänsä kaltainen lajitietäjä.³⁴ Jälkikäteen Litmanen on arvioinut, että perhetausta ja kasvuympäristö olivat aivan keskeisessä asemassa urheilu-uran suhteen. Ennen kaikkea tuki liittyi siihen, että ”minulle annettiin mahdollisuus edetä valitsemallani tiellä”.³⁵

Teemu Pukin jalkapalloharrastus alkoi ”pallon kanssa telmimisestä”. Kun muita kavereita ei löytynyt, niin pojan mummo lähti Isoonpuistoon maalivahdiksi. Seitsenvuotiaana pelaaminen alkoi kiinnostaa muuallakin kuin kotipihalla. Vielä vuosia Pukki viihtyi pihapeleissä kerrostalojen keskellä.³⁶

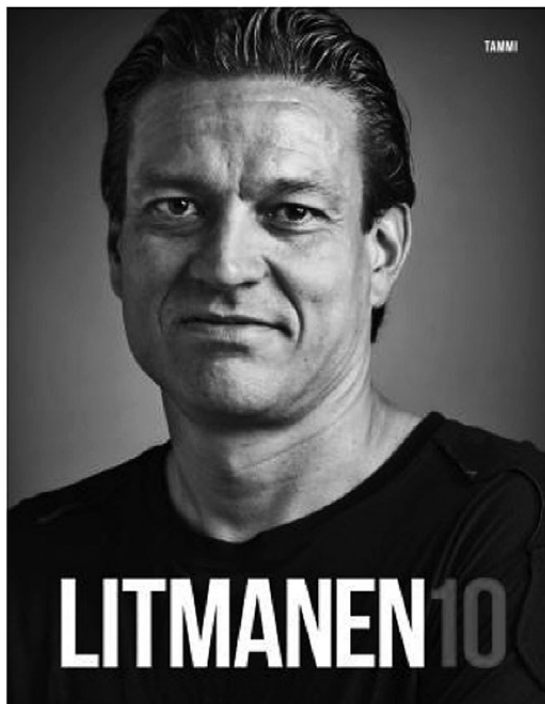
Perheen ja lähiyhteisön merkitys on ollut keskeinen myös Kimi Räikkösen ajautumisessa formuloiden rattiin. Räikkösen elämäkerän kirjoittanut Kari Hotakainen kuvaa pihan touhuja:

Siinä pihalla me aloitettiin. Kai se oli aina joku kilpailu Ramin kanssa, jos ei painikilpailu, niin sitten turpiinlyöntikilpailu. Kyllä mä sen muistan, kun mentiin ekaa kertaa katsomaan kartingia, olisko se ollut Bemböleen, kun fajian duunikaverin poika ajoi. Tosi pian sen jälkeen fajia osti meille ikivanhan mikroauton. Sitä ruvettiin kahdestaan ajamaan, vuoronperään. Polkimia piti säätää mua varten, koska Rami oli sen verran pitempi. Ajettiin niin, että kymmenen minuutin päästä piti taas polkimia säätää, että toinenkin pääsi ajamaan. Silloin oli tiistai-iltaisain kerhokisoja, siitä se alkoi.³⁷

Aino-Kaisa Saarinen korostaa kodin merkitystä urheilu-uransa merkittävänä perustana ja persoonallisuutensa muokkaajana. Isosiskon tulkinnan mukaan vanhemmat eivät ole olleet normaali aviopari, vaan hänen sisarensa huoltojoukko:

Lupausten täytyessä urheilijalle sovitellaan sankarinviittaa ja kuninkaankruunua. Jari Litmasen elämäkerrassa valaistaan niin menestyksen hetkiä kuin uralle mahtuneita vastoinkäymisiäkin. Jalkapallo on enemmän antanut kuin ottanut.

Litmanen, Jari (2015),
Litmanen10.
Helsinki: Tammi.

Olen keskiluokkaisesta, ehjästä, urheilullisesta kodista. En koskaan vaikeissakaan tilanteissa joutunut etsimään uskonvahvistusta urheilemiseeni muualta kuin itsestäni. Luottamus ja optimismi asuivat minussa. Mutta mitä tuollaisessa tilanteessa tapahtuu motivaationsa kanssa hieman hapuilevalle nuorelle lahjakkaalle urheilijalle, jonka koti ei ehkä olekaan ehjä ja kukaan ei ratkaisevalla hetkellä tue.³⁸

Voimistelun ja taitoluistelun kaltaisissa varhaisen valinnan lajeissa vanhempien rooli on usein aivan keskeinen. Kiira Korven äiti onnistui ilmoittamaan nelivuotiaan lapsensa Turun Riennon luistelukouluun, vaikka alaikä oli viisi vuotta.³⁹ Urheilulajin aloittaminen nelivuotiaana vanhempien ilmoittamana mukaan toimintaan osoittaa, että lapsen elämysmaailma voidaan kanavoida tavoitteelliseen harjoitteluun. Korvenkin elämysmaailma täyttyi uuden oppimisesta:

Lahjakkuuteni lajiin ilmeni enemmän luonteeni kuin taitojeni kautta. En osannut paljon, mutta halu oppia oli suuri, samoin oppimiskyky. Luja tahto, jonka kanssa äiti oli kamppailut kotona, osoittautui taitoluistelussa vahvuudeksi. En ollut nuorena taidoltani erityisen poikkeuksellinen, mutta päättäväisyys, jopa jääräpäisyys ja oma tahto olivat omaa luokkaansa. Kaatumisen jälkeen nousin aina ylös ja sirkla-sin valtavalla vauhdilla kohti uutta kaatumista polkkatukka viuhuen. Ja sama uudestaan ja uudestaan, niin kauan kunnes opin sen mitä olin harjoittelemassa.⁴⁰

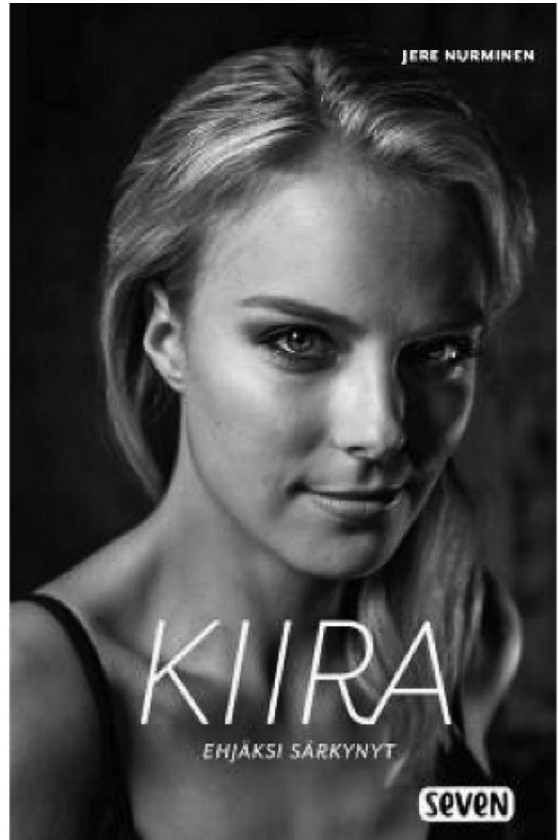
Lapsuuden ja nuoruuden tavoitteet eivät tietenkään suuntaudu vain urheilusankaruuteen; alustavat suunnitelmat saattavat olla hyvinkin yllättäviä. Hiihtäjä Juha Mieto halusi tulla isona ”kunnan työmieheksi”. Renkinä hän saisi kiertää talosta toiseen, olla tekemisissä erilaisten ihmisten kanssa ja syödä monenlaisissa pöydissä. Jo ihan pikkuisena Mieto kiinnitti huomiota siihen, että jokainen maalaistalon emäntä laittoi ruoat omalla persoonallisella tavallaan.⁴¹ Melkoisen omaperäinen oli Teemu Pukin lapsuuden unelma-ammatti, sillä hän halusi toimia isona poliisikoirana⁴².

Elämäkerrat osoittavat vanhempien ja lähiyhteisöjen merkityksen sosiaalistamisessa urheilun lajikulttuureihin. Vanhempien omat mieltymykset ja mahdollinen harrastustausta suuntaavat lasten valintoja. Urheilun lajinomaistuttua ja huippu-urheilun käytäntöjen valuttua entistä nuorempien todellisuuteen vanhemmille tarjoutuu mahdollisuus auktoriteettiasemaansa hyödyntäen tunkeutua lasten elämysmaailmaan. Myös lapsi- ja nuorisourheilun kallistuminen lisää perhepäätöksen merkitystä nuorten urheilijoiden menestyksen takaajana. Hyvään pyrkivät vanhemmat saattaessaan jälkikasvua urheilupolulle tarjoilevat samalla menestyslupauksia eri tahoille. Teemu Selänteen vanhempien ohjeisiin sisältyi lupauksia menestyksestä niin elämässä yleisesti kuin rajatuilla elämänalueilla, mikä ilmenee Selänteen omistuskirjoituksessa ”mutsille ja fajalle”:

Äitini on kasvattanut minut kunnioittamaan ihmisiä ja kohtelevaan kaikkia, niin kuin haluaisit sinua kohdeltavan. Äidiltä olen saanut lämmön ja rakkauden. Isältä olen saanut

Teoksessa *Kiira* kuuluu uransa päättäneen urheilijan kriittinen ääni. Menestyksen taustalla voi olla raadollisiakin tarinoita. Urheilun lupaukset näyttävät myös moraalisina kysymyksinä, joita on syytä pohdiskella.

Nurminen, Jere (2018),
Kiira – Ehjäksi särkynyt.
Helsinki: Otava.

kunnianhimon ja ymmärryksen siitä, että jokainen saa mitä tilaa. Isäni sanoi aikanaan, että elämässä pitää olla yksi unelma: saada tehdä sitä, mitä rakastaa. Muistan kuinka isä sanoi, että vaikka olisit huono, jos tykkäät työstäsi, se on oikea työ. Isäni on uskonut siihen, että kova työnteko, uhraukset ja intohimo johtavat siihen, että ei ole mitään rajoja.⁴³

Aivan ehdoitta Selännekään ei saattanut lupauksia lunastaa:

He sanoivat, että jos tämä ei toimi, voit aina palata koulun penkille. Jos olet valmis tekemään kaikkesi, me teemme kaikkemme sinun unelmasi eteen. Mutta jos et ole täysin omistautunut, kaikki loppuu sillä sekunnilla.⁴⁴

Urheiluorganisaatiot

Tutkimusaineistomme urheilijoiden vaiheet valaisevat oivallisesti, kuinka urheiluorganisaatioiden lupaukset kasvavat uran edetessä. Juha Miedon ensimmäinen palkinto oli lyijykynä, jonka jälkeen alkoi tulla lusikoita ja pokaaleja. Seuraava merkkipaalu oli nimen ja pian myös kuvan näkeminen lehdessä.⁴⁵

Järjestöjen antamat lupaukset konkretisoituvat urheilijan saadessa palkintoja yhä vaativammista suorituksista. Jari Litmasen saavuttamaa C-junioreiden jalkapalloturnauksen hopeamitalia seurasivat edustus B-junioreiden piirisarjassa ja poikien maaottelut sekä ”suora hyppäys edustusjoukkueen harjoituksiin”. Uran ollessa nousukiidossa syksyllä 1988 otettiin kosketukset ammattilaisseuraan:⁴⁶

Ensimmäinen kosketus Jarin unelmaan, ulkomaiseen ammattiseuraan tapahtuu jo syksyllä 1988. Reippaan ex-valmentaja Hannu Hämäläinen matkustaa yhdessä Jarin kanssa Ruotsiin Malmö IF:n vieraaksi. Hämäläisen puolesta ruotsalaisseuraan on avannut suhteet turenkilainen valtiotieteilijä Pentti Hietanen, innokas futiksen harrastaja. Yhteyksiä järjestää myös maalivahti Petri Jakonen.⁴⁷

Lopulta Litmasen tie vei hollantilaiseen Ajaxiin, jonka valmentaja Louis van Gaal ilmoitti seuran haluavan suomalaisen joukkueeseensa. Valmentaja Harri Kampman saatteli pelaajan ammattilaisuuteen viettämällä lähes kuukauden Amsterdamissa ja auttaen Jaria käytännön asioissa.⁴⁸

Järjestöt ovat aktiivisesti sisällyttäneet urheilua nuorten elämään. Yksi tällainen menetelmä on urheiluakatemiajärjestelmä. Teemu Pukinkin uralla akatemiolla oli merkityksensä, sillä se tarjosi mahdollisuuden harjoitella kaksi kertaa päivässä. Vuonna 2006 Pukki valittiin vuoden suomalaiseksi poikapelaajaksi.⁴⁹

Taitoluistelija Kiira Korven eteneminen urheilupolulla on esimerkki siitä, miten organisaation tarjoamat lupaukset lisääntyivät ja samalla velvoitteet kasvoivat. Urasta on poimittavissa kahdeksan vaihetta 17 ikävuoteen mennessä. Taitoluistelun harjoittelu alkoi

nelivuotiaana Turun Riennon luistelukoulussa. Kuusivuotiaana alkoivat harjoitukset Tampereen Tapparän taitoluistelijoissa. Kolmas vaihe oli osallistuminen Tapparän esikilparyhmän toimintaan. Sen jälkeen Korpi valittiin Suomen Taitoluisteliiton nuorten lahjakkuuksien valmennusryhmään. Viides vaihe oli 12-vuotiaana siirtyminen kokelaisiin, jossa ikäraja oli 16 vuotta. Seuraava vaihe oli 19-vuotiaiden juniorisarja, johon Korpi siirtyi viitisen vuotta ”alikäisenä”. Seitsemäs vaihe oli junioreiden MM-kilpailuihin osallistuminen. Viimein hän osallistui 17-vuotiaana Torinon olympialaisiin.⁵⁰

Valitsemiemme urheilijoiden osalta urheiluorganisaatioiden antamat lupaukset ovat täyttyneet siinä määrin, että heistä kaikista on tullut huippu-urheilijoita, ja tuskinpa heistä muuten olisi kirjoitettukaan elämäkertoja. Urheilun hyvän kertomuksen mukaisesti urheilijoiden ura eteneekin palkitsemisten, valmennusryhmien ja edustustehtävien kautta kansainväliseen menestykseen. Urheilun ammattimaistuksessa vaatimustaso on kasvanut, jolloin menestyksen turvaajina ovat urheiluorganisaatiot lukuisine eri alojen osaajineen.

Media, yleisö ja yritykset

Tuotteistettu urheilu tarvitsee seuralaisekseen mediaa ja markkinoita. Urheilun tuotteistaminen on toteutunut Suomessa suhteellisen nopeasti. Juha Miedon kansakouluvuosina kuutisenkymmentä vuotta sitten vieraita kieliä ei opetettu kansakoulussa, eikä kieli-aidon merkityksestä puhuttu hiihtopiireissäkään. Mieto muisteli julkisuutta olleen niin vähän, että ”hiihtäjän piti olla esiintymis-taitoinen vain ladulla”. Hiihtopiireissä puhuttiin lähinnä saksaa ja ruotsia. Hiihtourheilun julkisuuden lisääntyessä Mieto ”oli jo tot-tunut pärjäämään omana itsenään”.⁵¹

Television lähetyskset muuttivat 1960-luvulta alkaen urheilun perusteellisesti. Jalkapallon ammattilaispelaajat muuttuivat ulkonäköön myöten pop-kulttuurin idolien kaltaisiksi⁵². Television lähetysistä lukemattomat urheilijat löysivät idolinsa. Nähdessään

televisiosta Pauli Nevalan voittavan keihäänheiton olympiakultaa Tokion olympialaisissa vuonna 1964 Juha Miedolle selvisi, että hänestä tulee paitsi ”kunnan työmies myös olympiaurheilija”.⁵³ Yli 30 vuotta myöhemmin Teemu Pukki katseli Ranskassa pidettyjä jalkapallon MM-kilpailuita. Kahdeksanvuotiaan pojan esikuvaksi valikoitui brasilialainen pallotaituri Ronaldo.⁵⁴ Näin media tarjosi lupauksia mahdollisesta menestyksestä ja sen tuottamasta julkisuudesta.

Urheilijan yltäessä huipputasolle hän itse saattaa olla tiedotusvälineiden seuraama tähti. Jari Litmasen menestys ammattilaisena Ajaxissa sai median viestimään jalkapalloilijan saavutuksista. Yleisökin oli innoissaan uuden hankinnan taituruudesta:

Suomalainen tekee kauden aikana peräti 26 maalia mitä mielikuvituksellisimmista paikoista. Maalin jälkeinen riehakas tuuletus leviää television maalikimaroissa ympäri maailman. Jari-buumi syntyy Hollannissa ja suomalainen superpelaaja esiintyy tiedotusvälineissä entistä useammin hollantilaisille. Suurena kunnianosoituksena saavutuksille muutama hollantilainen poikavauva kastetaan Jariksi.⁵⁵

Huippu-urheilijan tähdätessä menestykseen mieleen ei välttämättä tule pohtia uran jälkeistä elämänmenoa. Nykyurheilijoiden velvollisuutena on markkinoida sponsoreidensa tuotteita, ja tätä taitoa voi hyödyntää myös kilpakenttien jäätyä taakse. Juha Mieto kiersi jo hiihtouransa aikana kahdeksan vuoden ajan Keskon tilaisuuksissa, jolla oli Suomen Olympiakomitean kanssa nelivuotinen sopimus. 50-vuotispäiväänsä mennessä Mieto oli vierailut Keskon tilaisuuksissa 1400 kertaa.⁵⁶ Meno on jatkunut näihin päiviin saakka:

Kilpavuosien jälkeen Juhan työksi vakiintui omana itsenään esiintyminen mitä erilaisimmissa tilaisuuksissa ja tapahtumissa. Hän on markkinoinut yhtä lailla makkaraa kuin maatalouskoneita. Hän on puhunut lääkäripäivillä ja musiikkifestivaaleilla. Hän on juontanut, luennoinut, isännöinyt, selostanut, mainostanut, kisaillut, näytellyt...⁵⁷

Urheilun ja yritysten kytkenät näkyvät myös erilaisten kilpai-

lutapahtumien organisointina. Miedon kilpailu-uran aikana hiihtomaailmaan ilmaantui uusi kilpailumuoto, Hiihdon Maailmancup. Suomen Hiihtoliitossa uutta tulijaa vastustettiin tarmokkaasti ja vedottiin siihen, että markkinamiehet ja heidän sponsoroimansa hiihtäjät panostaisivat ainoastaan cupin kilpailuihin. Muiden kilpailujen arveltiin kuihtuvan, koska niihin ei enää saataisi huippuhiihtäjiä. Hiihtoliiton pelot toteutuivat.⁵⁸

Suomalaisen urheilun organisoituminen perustui sangen pitkään amatöörikäytäntöihin. Urheiluliittojen paimentaminen ulottui myös urheilijoiden tekemisiin. Guinnessin panimo olisi halunnut Juha Miedon tuotteittensa markkinamieheksi, mutta Hiihtoliitolle tämä ei sopinut. Liiton näkemys oli, että urheilijan ei sovi mainostaa alkoholijuomia. Liiton sana oli painava, sillä kaikki mainossopimukset kulkivat sen kautta.⁵⁹ Suomalainen urheilujohto myös vastusti ammattilaisten osanottoa olympiakisoihin. Suomen Olympiakomiteassa koettiin 1980-luvulla, että ammattilaisten osallistuminen olympia-areenoille tuhoaa urheilun jalot periaatteet.⁶⁰ Olympiakomitean mukaan urheilun lupaus sai sisältää mainetta ja kunniaa, mutta ei mittavia rahapalkintoja.

Urheilun kaupallistuminen ilmeni entistä avoimemmin myös yritysten tekemisissä. Jari Litmasen noustua jalkapalloilevan maailman tietoisuuteen yritykset ilmaisivat avoimesti halunsa tehdä yhteistyötä pelimiehen kanssa. Valmentaja Harri Kampmania pyydettiin toimimaan välittäjänä. Yhteydenpidon sujumista ajatellen perustettiin Jari Litmanen Kommandiittiyhtiö, jossa Jarin ja Kampmanin kanssa toimi myös yritysjohtaja Heikki Marttinen. Litmasen ja yhteiskumppaneiksi valikoituneiden yritysten tapaamisia järjestettiin kesällä ja maaottelujen yhteydessä.⁶¹

Huippu-urheilun nyky lupaukset ovat entistä enemmän taloudellisia ja summat aiempaa suurempia. Teemu Pukin solmittua ammattilaissopimuksen vuonna 2018 englantilaisseura Norwichin kanssa arvuuteltiin hänen palkkasummaansa. Ilta-Sanomien toimittaja Janne Kosunen päätyi asiantuntija-arvioiden jälkeen 22000–33000 euron viikkopalkkaan eli vuositasolla 1,1–1,6 miljoonan euron korvaukseen.⁶²

Lupausten jälkeen

Urheilu-uran päätyttyä ja kilpakenttien jäätyä taakse on edessä siirtyminen uusiin rooleihin, mikä ei välttämättä ole vaivatonta. Useilta urheilijoilta siirtyminen ei olekaan onnistunut, vaan elämänmeno on osoittautunut hankalaksi. Tutkiessamme urheilu-uran jälkeisiä valintoja havaitsimme urheilijoiden sijoittuvan uran jälkeiseen elämään varsin vaihtelevasti. Artikkelissamme tarkasteltujen urheilijoiden huippu-urheilu-urat ovat päättyneet. Poikkeuksen muodostavat Teemu Pukki ja Kimi Räikkönen, jotka kilpailevat edelleen aktiivisesti. Elämäkertakirjassaan he kaikki arvioivat saavutuksiaan ja myös sitä, miten annetut lupaukset täyttyivät. Myös Pukki ja Räikkönen ennakoivat huippu-urheilun jälkeisiä aikoja.

Juha Miedon orientaatio urheiluun perustui hänen tulkintaansa urheilusta amatöörikäytäntöinä. Jo alun alkaen urheilijasta piti tulla myös hyvä työmies, ja hänen ihanteenaan olikin renki. Aivan unelmien kaltaista renkiä hiihtäjistä ei tullut, mutta hän ”on saanut kiertää paikasta toiseen, olla tekemisissä erilaisten ihmisten kanssa ja syödä monenmoisissa pöydissä.” Tässä mielessä hän on saanut elää niin kuin lapsuutensa varhaisimmissa haaveissa toivoi.⁶³

Miedolle urheilun lupaus kiinnittyi vahvasti kilpailumenestykseen, jota hän saavuttikin merkittävästi. Jo urheilu-uransa aikana Mieto ryhtyi tienaamaan esiintymisillään erilaisissa markkina- ja viihdetilaisuuksissa. Näin ollen urheilijan rooli ja kytkös hiihtourheiluun jäivät taakse, jolloin ansiota hankittiin muilla sosiaalisen toiminnan areenoilla. Luonnollisesti Mieto muistetaan myös menestyshiihtäjänä.

Jari Litmanen sanoi jo urheilu-uransa aikana, että hän on ollut onnellisessa asemassa saatuaan yhdistettyä toisiinsa rakkaimman harrastuksen ja työnsä.⁶⁴ Arvion jalkapallon tarjoamista lupauksista ”Litti” tiivistä:

Jalkapallo on antanut minulle paljon, vaikka on myös ottanut. Kokonaissaldo on kuitenkin jäänyt ilman muuta reilusti positiiviseksi. Olen saavuttanut urallani enemmän kuin olisin ikinä uskonut voivani saavuttaa. Toisaalta olen myös ajatellut,

mitä olisi ollut saavutettavissa ilman lukuisia vastoinkäymi-
siä. Tällaista elämä kuitenkin on, tietynlaista kolikonheittoa.
Välillä tulee kruuna ja välillä klaava. Siihen on sopeuduttava,
mutta peli jatkuu loppuvihellykseen saakka.⁶⁵

Jalkapallon tarjoamat lupaukset siis täytyivät. Entä täytyivätkö
ne täydellisesti, jää avoimeksi kysymykseksi. Näinhän urheilussa –
ja etenkin joukkueurheilussa – yleensä käy. Litmanen sanoikin am-
mattilaisurheilun jääneen taakse, mutta iloa ja hyvää oloa tuottavan
pelaamisen jatkuvan: ”Olen kasvanut kiinni jalkapalloon, ja se on
kasvanut kiinni minuun”⁶⁶. Samalla jalkapallon antamat lupaukset
olivat muuttuneet ja voidaan jopa kysyä, mitä annettavaa lajilla vie-
lä on? Riittävästi urallaan ansainneet urheilijat voivat toki jatkaa eri
tavoin mielilajinsa parissa ilman taloudellisia huolia.

Aino-Kaisa Saarisen elämäkerta on sekin kertomus urheilijan
menestyskamppailusta kaikkensa antaen. Kanssakilpailijoiden ja
muiden hiihtokulttuurissa toimineiden osin ankarastakin kriittis-
tä huolimatta teos päättyy uran tiivistykseen:

Elämäni ja urheilu-urani on tarjonnut minulle sekä onnistu-
misia että epäonnistumisia. Ennen kaikkea olen saanut elää
suurta kasvutarinaa. Olen ollut onnekaassa asemassa, sil-
lä olen voinut oppia itseäni paremmilta ihmisiltä. Kun olen
huomannut jonkun ihmisen olevan kyvykkäämpi jossakin
asiassa, olen pohtinut miten voisin ottaa opikseni ja kehittyä.
Pyrin aina hakeutumaan mielenkiintoisten ihmisten seuraan,
sillä sitä kautta voin pystyä kehittämään itseäni. Tämän olen
oivaltanut matkani aikana. Omakohtainen kasvu niin ihmi-
senä kuin urheilijana on tapahtunut vaikeuksien kautta.⁶⁷

Taitoluistelija Kiira Korpi nimesi itsensä nykyiseksi urheilija-ak-
tivistiksi. Korven näkökulma urheilu-uraansa ja urheiluorganisaat-
ioihin oli kriittinen:

Nyt on tärkeää kysyä epämiellyttäviä kysymyksiä. Kuinka
moni nuori olisi halukas armottomaan mitalijahtiin, jos he
tietäisivät, kuinka monta tuhatta lasta ja nuorta traumatisoi-
tuu tavalla tai toisella siinä prosessissa, joka on valjastettu
leipomaan suuresta joukosta lapsia muutama mitalintuoja?

Kuinka moni penkkiurheilija hurraisi varauksettomasti mitalisuorituksille, jos heille kerrottaisiin suoritusten taustalla olevat raadollisetkin tarinat? Kuinka moni yritys haluaisi tukea tällaista järjestelmää, jos heille selviäisi, kuinka monta tuhatta lasta ja nuorta ei pääse edes harrastamaan urheilua, koska valtionavustusten käyttöön liittyy epäselvyyksiä? Kuinka moni vanhempi haluaisi kannustaa lastaan tavoittelemaan mitaleita tietäen, että jos heidän lastansa syrjitään, häiritään tai käytetään hyväksi urheiluharrastuksessa, on paljon todennäköisempää, että tapaus yritetään lakaista maton alle kuin se että se halutaan selvittää oikeudenmukaisesti?⁶⁸

Urheilun lupaukset ovat historiallisia riippuen ajasta, paikasta ja kulloisistakin toimijoista sekä heidän intresseistään. Kaikki lupaukset eivät urheilussakaan täyty ja niillä on toimijoiden positios- ta riippuen aivan erilainen merkitys. Korven teksti virittää pohti- maan myös kysymystä lupauksen moraalisen oikeutuksesta, mikä onkin ajankohtaista urheilun väärinkäytösten noustessa esiin.

Parhaasta päästä

Olympialiikkeen tunnus *citius, altius, fortius* kannustaa urheilijoita pyrkimään kilpailuissa päämääriinsä nopeammin, korkeammalle, voimakkaammin. Kerrotaan, että tämän kehotuksen laushti katolinen pappi ja opettaja Henri-Martin Didon oppilailleen vuonna 1891. Paroni Pierre de Coubertin, nykyaikaisten olympialaisten ”isä” kuuli sen ja siirsi sen sittemmin laajempiin konteksteihin⁶⁹. Latinan käyttö tunnuksesta viittaa antiikin velvoittavaan perintöön ja komparatiivimuodot sekä kilpailuasetelmiin että jatkuvaan parantamisen varaan. Superlatiiveille on käyttöä, kun kisat ovat ohi ja voittajat tiedossa.

Vain harvat suomalaisurheilijat ovat yltäneet rahakkaimpien laji- en huipuille. Kun näin on tapahtunut ja voittokertomuksen ainek- set ovat koossa, on pindarosten vuoro kertoa, mitä todella on ta- pahtunut ja kenelle, mihin kaikkeen menestys rönsyileekään, ketä ja

mitä meillä on ilo ihaillla. Suomalaisista kertomuksista voimme oppia, että vaatimattomistakin lähtökohdista on mahdollisuus nousta huipulle ja että todelliset menestyjät muistavat juurensa eivätkä ylpisty öykkäreiksi. Urheilupuheen lupauksia voidaan tarkastella yksinkertaisista palkitsemislauseista ja -teoista (lupaan lyijykynän sinulle palkinnoksi, jos voitat hiihtokilpailun) aina monimutkaisiin dialektisiin prosesseihin, joissa lahjakkuuden mittaaminen artikuloiuu urheilijalle osoitettuihin vaatimuksiin ja ehtoihin – joskus jopa uhkauksiin ja nöyryytyksiin.

Reilussa sadassa vuodessa kilpaurheilun asetelmia ja aineksia on sirottunut monille yhteiskunnan ja kulttuurin toiminnallisille alueille. Niillä on vaihtelevat sijansa niin tieteissä ja taiteissa kuin talouden eri tasoilla. Joillekin lupaukset toteutuvat, kuten olemme kertoneet, mutta useimmille ne jäävät etäisiksi haaveiksi. Vaikka esimerkkinä artikuloivat lupauksen, tekojen ja seurausten esityksiä, ymmärrämme hyvin, että suurta urheilulyleisöä näiden seikkojen merkitysoipillinen erittely ei juurikaan puhuttele. Urheilun uutisointi on päivittäistä kertontaa saavutuksista ja voitoista, jotka kerrataan menestyneimpien henkilökuvina sekä aikanaan elämäkertoina. Kirjailija ja teatteriohjaaja Juha Hurme on tiivistänyt asian seuraavaan tapaan: ”Urheilu on kulttuuria parhaasta päästä. Se on lähempänä esimerkiksi oopperaa tai abstraktia kuvataidetta kuin usea tulee ajatelleeksi. Täysin turhaa touhua monella mittarilla mitattuna”⁷⁰.

Urheilijoiden kirjalliset henkilökuvat, elämäkerrat, näytelmät ja elokuvat valaisevat heihin kohdistettuja ja heille esitettyjä lupauksia, jotka muuttuvat esittävien tahojen ja saavutusten myötä. J. L. Austinia vielä soveltaaksemme⁷¹: lupauksen osapuolten odotetaan noudattavan pelisääntöjä niin, että lupaukset voivat tulevaisuudessakin toteutua niin kuin ne ovat parhaiden kohdalla toteutuneet aiemmin. Eikä tässä vielä kaikki: lupaukset lunastaneiden urheilijoiden kilpailumenestyksen hiipuessä ja uran päätyttyä on uusien lupauksen ja lupajien aika. Ammattimaisessa huippu-urheilussa urheilutuotteen, median ja markkinoiden kolmiyhteyden kittinä ja käyttövoimana on entistä enemmän menestystalous lupauksineen. Matka lyijykynäpalkinnosta tähtitieteellisiin rahakorvauksiin on ollut pitkä, vaativa, syrjivä ja antoisa.

Lähdeviitteet / Endnotes

- 1 Austin J. L. (1962/2016), Näin tehdään sanoilla. Harvardissa 1955 pidetyt William James -luennot. Tampere: niin&näin.
- 2 Ahmed, Sara (2010), The Promise of Happiness. London: Duke University Press. 30–31.
- 3 <https://www.rfm.fi/case/rico-salmela-on-kansainvalisen-moto4-sarjan-nuori-lupaus/>.
- 4 Tainio, Matti (2019), Ilon kautta. Liikuntapuhe ja sen vaikutukset liikuntakulttuuriin. Kulttuurintutkimus 36 (2019) 2. 15–27.
- 5 Moilanen, Mika (2020), Paavo paljastaa kaiken. Helsingin Sanomat 25.10.2020.
- 6 Hintikka, Matti (2020), Elämäkertojen aika. Liikunta & Tiede -lehti. 1/2020. 56–57.
- 7 Linnanlahde, Aki (2017), JERE. Helsinki: WSOY.
- 8 Ahonen, Marke 2004. Urheiluaatteen juurilla. Tampere: niin&näin 2/2004. 95.
- 9 Ahonen 2004, 97.
- 10 Oksala, Teivas (1965), Pindaros. Teoksessa Oksala, Päivö & Oksala, Teivas (toim.), Kreikkalaisia kirjailijakuvia. Helsinki: Otava. 90, 92–93.
- 11 Jylhä, Yrjö (1931), Viimeinen kierros. Porvoo: WSOY.
- 12 Ahonen, Marke (2016), Jaettava kokemusta etsimässä. <https://www.helsinki.fi/uutiset/kieli-kulttuuri/jaettava-kokemusta-etsimassa> (luettu 16.12.2019). Vrt. Vettenniemi, Erkki (2007), Pohjolan helleenit. Suomalaisten olympiaurheilujen synty. Helsinki: SKS.
- 13 Castrén, Paavo (2017), Antiikin myytit. Helsinki: Otava; Kantola, Janna (2008), "Urheilu pitää terveenä, sano": Antiikin urheilu populaarikulttuurissa. Teoksessa Kantola, Janna & Pyrhönen, Heta (toim.), Homeroksesta Hesu Hopoon. Antiikin traditioiden vaikutus myöhempään kirjallisuuteen. Helsinki: SKS. 250–264.
- 14 Sylt, Christian (2019), Ferrari's Sebastian Vettel Is F1's Top Prize Money Winner With \$500 Million Haul. <https://www.forbes.com/sites/csylt/2019/04/20/ferraris-vettel-becomes-f1s-biggest-prize-money-winner-with-500-million-haul/#2ca434ca4804> (luettu 20.1.2020).
- 15 Mennander, Ari (2014), Teemu. Helsinki: Otava. 285.
- 16 Hotakainen, Kari (2018), Tuntematon Kimi Räikkönen. Helsinki: Siltala.

- 17 Vrt. Peltonen, Ulla-Maija & Kemppainen, Ilona (2010), Kirjoituksia sankaruudesta. Helsinki: SKS.
- 18 Kantola 2008, 259.
- 19 Itkonen, Hannu & Knuutila, Seppo (1992), Sankareista mediatähtiin – Urheilujulkisuuden muodonmuutos. Teoksessa Olin, Kalevi & Itkonen, Hannu & Ranto, Esko (toim.), Liikunnan muutos, murros vai kaaos? Helsinki: Suomen Työväen Urheiluliitto. 148–154.
- 20 Marttinen, Mikko (2019), Voiko pienituloisesta perheestä nousta kiekko-huipulle? *Ilta-Sanomat* 12.1.2019.
- 21 Aarresola, Outi (2016), Nuorten urheilupolut - tutkimus kilpaurheiluun sosiaalistumisen normeista, pääomista ja toimijuudesta. *Studies in Sport, Physical Education and Health* 246. University of Jyväskylä.
- 22 Aarresola 2016, 91.
- 23 Kanerva, Juha (2019a), Pula-ajan varusteissa. *Ilta-Sanomat* 14.1. 2019.
- 24 Yle urheilu 25.9.2018.
- 25 Itkonen, Hannu & Knuutila, Seppo (2016), Siirtymä – urheilu-uran jälkeisten elämäntilojen typologinen tarkastelu. Helsinki: Liikuntatieteellisen Seuran julkaisu nro 173. 12–17.
- 26 Jokisipilä, Markku (2008), Huippu-urheilu kieltäytymisen ketjuna. Teoksessa Niemi, Mari K. (toim.), Kiitos ei! Kieltäytymisen kulttuurihistoriaa. Helsinki: Ajatus kirjat. 253–257.
- 27 Eichberg, Henning (2007), Sport, Body and Ethics – Between Public, Commercial and Civil Logics. Teoksessa Itkonen, Hannu & Salmikangas, Anna-Katriina & McEvoy, Eileen (toim.), The Cahnaging Role of Public, Civic and Private Sectors in Sport Culture. Research Reports No 3/2007. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. 16–27.
- 28 Itkonen, Hannu & Knuutila, Seppo & Sironen, Esa (2015), Urheiluhuomori – kerronnallista, kirjallista, käytännöllistä. Teoksessa Knuutila, Seppo & Hakamies, Pekka & Lampela, Elina (toim.), Huumorin skaalat. Esitys, tyyli, tarkoitus. Kalevalaseuran vuosikirja 94. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 189.
- 29 Habermas, Jürgen (1981), Theorie des kommunikativen Handelns. Zur Kritik der funktionalistischen Vernunft. Band 2. Frankfurt am Main: Suhrkamp. 173–181.
- 30 Itkonen, Hannu (2012), Nuorten liikkumisen muuttuvat muodot, tilat ja tavoitteet. Teoksessa Ilmanen, Kalervo & Vehmas, Hanna (toim.), Liikunnan areenat. Yhteiskuntatieteellisiä kirjoituksia liikunnasta ja urheilusta. Tutkimuksia 1/2012. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Liikuntakasvatuksen laitos. 169.

- 31 Furlong, Andy & Cartmel, Fred (2007), *Young People and Social Change. New Perspectives*. New York: Open University Press. 73–80.
- 32 Hakanen, Tiina & Myllyniemi, Sami & Salasuo, Mikko (toim.) (2019), *Oikeus liikkuu. Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus 2018*. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2019:2. Helsinki: Valtion liikuntaneuvosto. 31.
- 33 Litmanen, Jari & Teider, Hannu (1995), *Kultakenkä. Tie mestaruuteen*. Helsinki: WSOY. 45, 97.
- 34 Litmanen & Teider 1995, 107.
- 35 Litmanen, Jari (2015), *Litmanen10*. Helsinki: Tammi. 280.
- 36 Kanerva, Juha (2019b), Teemu Pukki. *Koko tarina*. Keuruu: Readme.17–23.
- 37 Hotakainen 2018, 53.
- 38 Holopainen, Pekka (2016), *Tahto*. Aino-Kaisa Saarisen kahdet kasvot. Helsinki: TEOS. 47, 56.
- 39 Nurminen, Jere (2018), *Kiira – ehjäksi särkynyt*. Helsinki: Otava. 41.
- 40 Nurminen 2018, 40.
- 41 Pouta, Hellevi (2019), *Mieto*. Hämeenlinna: Karisto. 15, 198.
- 42 Kanerva 2019b, 9.
- 43 Mennander 2014, 7.
- 44 Mennander 2014, 7.
- 45 Pouta 2019, 17.
- 46 Litmanen & Teider 1995, 126, 135.
- 47 Litmanen & Teider 1995, 155.
- 48 Litmanen & Teider 1995, 218, 221.
- 49 Kanerva 2019b, 33, 36.
- 50 Nurminen 2018, 41–68.
- 51 Pouta 2019, 144.
- 52 Itkonen & Knuutila 1992, 156–157.
- 53 Pouta 2019, 16.
- 54 Kanerva 2019b, 20.
- 55 Litmanen & Teider 1995, 227.
- 56 Pouta 2019, 138.
- 57 Pouta 2019, 135.

- 58 Pouta 2019, 80.
- 59 Pouta 2019, 116.
- 60 Itkonen, Hannu (2007), Ammattimaiseen olympiaurheiluun. Teoksessa Sadan vuoden olympiadi. Suomalaisen olympialiikkeen historia. Helsinki: WSOY. 279–284.
- 61 Litmanen & Teider 1995, 228–229.
- 62 Kanerva 2019b, 204.
- 63 Pouta 2019, 198.
- 64 Litmanen & Teider 1995, 231.
- 65 Litmanen 2015, 282.
- 66 Litmanen 2015, 7.
- 67 Holopainen 2016, 283.
- 68 Korpi, Kiira (2020), Hyvästi Urheilijoiden ikuinen Ystävällisyys Systeemille! Teoksessa Berg, Päivi & Lehtonen, Kati & Salasuo, Mikko (toim.), "Siitä on pikemminkin vaiettu". Kirjoituksia kiusaamisesta, syrjinnästä ja epäasiallisesta kohtelusta lasten ja nuorten liikunnassa ja urheilussa. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 151. 92.
- 69 Vettenniemi 2007, 89–90.
- 70 Hurme, Juha 2016. Citius,altius,fortius. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2016/05/26/citius-altius-fortius> (luettu 20.1.2020).
- 71 Austin 1962/2016.